

ГУМАНІТАРНЕ СВІТОСПРИЙМАННЯ І ЙОГО РОЛЬ У ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОМУ САМОРОЗВИТКУ ПЕДАГОГА-МУЗИКАНТА

У статті розглядається поняття "гуманітарне світосприймання педагога" як визначальний спосіб його буття в реальності навчання-виховання, показана залежність розуміння сутності педагогічних об'єктів, побудови навчально-виховного процесу залежно від якості світосприймання.

Характерною рисою сучасної суспільної свідомості є звернення до гуманітарних проблем, для вирішення яких пріоритетним стає гуманітарне світосприймання, при цьому людина розглядається не як засіб, а як ціль суспільного розвитку. Оскільки професійно-педагогічна підготовка усе ще здійснюється в рамках парадигми знань, що практично не потребує включення у процес індивідуально-особистісного потенціалу учителя, то він (учитель) виявляється не готовим до здійснення педагогічної діяльності як гуманітарної практики, до організації ціннісно-змістовної суб'єкт-суб'єктної взаємодії дитини зі світом музики. Система безперервної освіти педагога-музиканта не орієнтована на вирішення задач щодо відновлення його світосприймання, а викладання музики у загальноосвітній школі здійснюється вчителями, що мають різний рівень професійної кваліфікації, який частіше не орієнтований на гуманітарний характер музично-педагогічної діяльності.

У вищих навчальних закладах, а також при різних формах підвищення кваліфікації на етапі післядипломної освіти, спостерігаються спроби вирішення проблем підготовки педагога-музиканта відповідно до сучасних тенденцій гуманітаризації. Однак ще не до кінця в психолого-педагогічній науці з'ясовані цільові настанови, принципи, зміст, методи й організаційні форми, гуманітарний характер підготовки педагога-музиканта взагалі і особливості становлення його професійного світосприймання зокрема.

Світосприймання ми розглядаємо в контексті професійної світоглядної характеристики педагога-музиканта. У цьому розумінні ми спираємося на висновки К.К. Платонова, що виділяє світосприймання як компонент світогляду, який у союзі зі світовідчуттям і світоуявленням узагальнюється у світогляд. Б.М. Целковніков, аналізуючи світогляд педагога-музиканта, визначає світосприймання як механізм, що обумовлює "включеність" свідомості в процес розуміння різних явищ навколишнього світу. Грунтуючись на цьому, ми виділяємо світосприймання як властивість світоглядної свідомості, що визначає відношення педагога до професійно-педагогічної реальності, загальне розуміння світу і сприяє формуванню його життєвих позицій.

Відповідно до герменевтичного підходу щодо осмислення "світосприймання" і відповідно до вимог цілісного аналізу даного феномена, ми звернулися до категорії "сприйняття", що є однією з центральних у даному понятті. У соціологічній, психологічній і музично-педагогічній літературі ми виявляємо змістовні характеристики сприйняття, що пов'язані з психологічними процесами людської свідомості, її здібностями, а також з пізнавальними процесами в діяльності. У психологічних дослідженнях сприйняття визначається як:

- відображення у свідомості людини предметів або явищ при їхньому безпосередньому впливі на органи відчуттів (В.П. Зінченко);
- процес відображення у свідомості цілісного почуттєвого образу предмета або явища (К.К. Платонов);
- психологічний процес, пов'язаний з формуванням образу об'єкта, що сприймається (І. Лукшин);
- властивість адекватно відбивати впливи об'єктивного світу (В.Д. Шадриков);
- форма почуттєвого відображення дійсності у свідомості, здатність виявляти, приймати, розрізняти і завоювати явища зовнішнього світу і формувати їхній образ (Великий енциклопедичний словник);
- процес категоризації, в ході якого організм здійснює логічний висновок, спрямовуючи сигнали до визначеної категорії (Дж. Брунер);
- перший етап будь-якого розумового процесу (В.І. Петрушин);
- взаємодія різних сторін свідомості (М. Коул).

Наведені визначення сприйняття дозволяють нам виділити його особливості в контексті світоглядної свідомості. Серед найбільш важливих ми розглядаємо предметність, цілісність, структурність, усвідомленість і аперцепціональність. Предметність дозволяє регулювати поведінку, цілісність і структурність визначають специфіку здійснення предметної діяльності людини, усвідомленість пов'язана з розумовими діями сприймаючих. На підставі аналізу психологічних характеристик, сприйняття ми розглядаємо як розумові процеси свідомості, здійснювані на основі взаємозв'язку інтелектуальних і емоційних його механізмів, залежні від індивідуальних особливостей суб'єкта. Як характеристика сприйняття, аперцепція пов'язана з минулим досвідом, зміст якого визначається поставленою задачею, мотивами діяльності, установками й емоційним станом суб'єкта.

Розглядаючи процес сприйняття в музичній педагогіці, Ю.Б. Алієв, Б.В. Асаф'єв, О.Д. Критська, О.П. Радинова, О.Я. Ростовський, О.П. Рудницька визначили його як первинний, ведучий вид музичної діяльності. Опора на сприйняття в інших видах діяльності забезпечує взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх дій, сприяє музичному розвитку. Сприйняття в музиці є творчим процесом, оскільки засноване на засвоєнні визначеного арсеналу виконавських умінь і навичок, а також на досвіді комбінування, переносу, застосування їх у нових ситуаціях.

Наведені визначення, а також цілісний підхід до проблеми професійного розвитку педагога розкривають три аспекти вивчення сприйняття: як діяльності, як процесу, як здатності.

Грунтуючись на тому, що інтегральною метою безперервної педагогічної освіти є особистість учителя, а головним регулятором виступають ті характеристики, що відбивають специфічні особливості професійної педагогічної діяльності, а також, грунтуючись на виділених особливостях сприйняття як психологічного процесу і його специфічності в музично-педагогічній діяльності, ми розглядаємо сприйняття як здатність.

Характеристику іншого складового поняття "світосприймання" - "світ", ми розглядаємо в контексті думки Л.М. Толстого: "світ – це моє, світ – у мені, світ – це Я", а також грунтуючись на висловленні К.Г. Юнга: "світ існує не тільки сам по собі, але і таким, яким він уявляється мені". Поняття "світ" ми розглядаємо в тому значенні, що знаходиться в доступних розумові і душі людини межах, що входить в область реальної музично-педагогічної дійсності, а саме: світ самого педагога, світ дитини і світ музики. У науці й мистецтві виділяють два різних типи взаємодії зі світом – пізнавальний та естетичний.

З позиції підготовки фахівців у післядипломний період світосприймання ми розглядаємо як професійну здатність педагога-музиканта, що народжується в структурі музично-педагогічної діяльності і забезпечує процесуальний компонент її здійснення на основі єдності інтелектуальних й афективних процесів свідомості.

Зміна педагогічної парадигми "в ім'я Людини" припускає творчу активність самого педагога, його залучення до процесу відкриття світу, готовність до змін, до кількаразової зміни своїх уявлень, поглядів і переконань. Світосприймання, як професійна здатність педагога-музиканта, сплітається з відображенням і формуванням образу педагогічної дійсності в його свідомості.

Грунтуючись на результатах досліджень Б. Теплова і І. Павлова, у світосприйманні ми виділяємо індивідуально-психологічні особливості особистості, що є умовою успішності виконання тієї або іншої продуктивної діяльності. Індивідуально-психологічні особливості являють собою сукупність вроджених і надбаних властивостей, об'єднаних аналітико-синтетичною діяльністю свідомості людини. Таким чином, світосприймання як професійна здатність дозволяє регулювати поведінку педагога і служить умовою його професійної життєдіяльності. Вона не зводиться до знань, умінь і навичок, а виявляється у швидкості, глибині і міцності оволодіння способами і прийомами музично-педагогічної діяльності.

На підставі зазначеного вище, змістовними і специфічними характеристиками світосприймання педагога-музиканта можна вважати розумові дії свідомості на основі єдності емоційних і раціональних механізмів, що спрямовані на ціннісно-змістовне усвідомлення буття, естетичний і пізнавальний вимір світу музично-педагогічної дійсності, при якому пріоритетом пізнання є реальність, що відбиває усі сфери цієї дійсності.

Визначивши світосприймання як здатність, ми виділяємо її зв'язок із загальною спрямованістю особистості, зі стійкістю схильності особистості до тієї або іншої діяльності, при цьому спрямованість ми розуміємо як зосередженість на здійсненні професійної діяльності, самовдосконаленні.

У музично-педагогічній дійсності виділяються три основні сфери: музика, педагог і дитина, взаємодія між якими визначає особливості як її цілісності, так і кожної з її сфер. Особливістю музично-педагогічної дійсності є її спрямованість на загальнолюдські цінності, інтереси, проблеми, потреби людської особистості, що тісно пов'язані з поняттям "гуманітарність". Грунтуючись на аналізі історичного становлення цього поняття і його використанні у філософській, культурологічній і науково-педагогічній літературі, ми розглядаємо "гуманітарність" як характеристику світосприймання.

У педагогічних дослідженнях поняття "гуманітарність" висвітлювалося стосовно конкретних випадків (виховання, навчання, дисципліни і т.д.) і використовувалося у зв'язку із дослідженнями процесу навчання, гуманітарної культури, гуманітарних знань, гуманітарних якостей професійної діяльності вчителя, як модель сучасної освіти в процесі гуманізації освітнього процесу, як парадигмальна якість, що обумовлює ціннісно-змістовну і змістовно-цільову віднесеність того або іншого феномена. Особливістю гуманітарного світосприймання визначається його властивостями, серед яких ми виділяємо діалогічність, множинність, ціннісно-змістовну спрямованість, суб'єктність взаємодії.

Діалогічність виявляється в характері спілкування і взаєморозуміння, взаємоповазі і взаємодопомозі. Множинність виражається у визнанні і прийнятті інакомислення, при збереженні індивідуальності, поліобразному відкритті світу, у спрямованості на продуктивно-перетворювальну діяльність. Ціннісно-змістовна спрямованість виявляється у взаємодії педагога з його педагогічною дійсністю на рівні змісту, обумовленого особистісними мотивами, цілями, відносинами, позиціями суб'єкта; у здійсненні морального вибору в житті; у рефлексії своєї життєдіяльності. Суб'єктність взаємодії виражається в спрямованості гуманітарного світосприймання на розвиток суб'єктних зв'язків і властивостей педагога і дитини, взаємозміні і взаємоудосконаленні всіх учасників педагогічного процесу.

Ці властивості гуманітарного світосприймання по відношенню до самого педагога спрямовані на навчання і виховання на основі його індивідуальності й інтересів, на самопізнання, саморозвиток, самовдосконалення як необхідні умови людської суб'єктивності в духовно-моральній сфері його буття. Духовність, воля і творчість при цьому виступають як якості, що формуються на основі професійно-гуманістичних орієнтацій, загальнолюдських ідей і цінностей, універсальних способів пізнання і творчих дій.

Таким чином, можна зробити висновки, що у професійно-педагогічній діяльності гуманітарне світосприймання – це здатність педагога-музиканта до осмисленого сприйняття, адекватно сформованого в його світоглядній свідомості ідеалів, норм, оцінок, цінностей і змісту духовного розвитку. Гуманітарне світосприймання сприяє переорієнтації педагога з вузького фахівця у педагога мистецтва. Професійно-спеціальний початок визначає вихідний рівень розвитку гуманітарного світосприймання. Воно покликане розширити і поглибити особистісний зміст діяльності людини. Воно відповідає тенденціям розвитку сучасної педагогічної науки з її установкою на творення духовного початку в людині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Целковников Б.М. Мировоззрение педагога – музыканта: в поисках смысла. – М., 1999. – 231 с.
2. Зинченко В.П. О целях и ценностях образования. // Педагогика. – 1997. – № 5. – С.12-13.
3. Шадриков В. Д. Духовные способности // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб., 2000. – С.420-426.
4. Брунер Д. Психология познания. – М., 1977.
5. Петрушин В.И. Музыкальная психология. – М., 1997. 383 с.
6. Толстой Л.Н. и Ге Н.Н. – Переписка. – М.-Л.: Академия, 1930. – 222. с.

Матеріал надійшов до редакції 15. 03. 2005 р.

Неретин В. А. Гуманитарное мировосприятие и его роль в профессионально-личностном саморазвитии педагога-музыканта.

В статье рассматривается понятие "гуманитарное мировосприятие педагога" как ведущий способ его бытия в реальности обучения, показана зависимость понимания сущности педагогических объектов, построения учебно-воспитательного процесса от качества мировосприятия.

Neretin V. A. Humanitarian World Perception and Its Role in Professional-Personal Self Development of a Music Teacher.

The article deals with the notion of "Humanitarian world perception "as a leading means of its existence in the reality of teaching . The interdependence of the components of its structure is described in the article.